

3. Prvky interkulturality

V texte Jn 4,1-42 sa nachádzajú niektoré protikladné (geografické, náboženské, etnické, medziosobné, kultové) prvky, ktoré hovoria o zastúpení interkulturality v texte. Medzi týmito prvkami sa objavuje *Judea* (Jn 4,3), región Ježišovho odchodu, a ako protiklad k nemu je umiestnená *Samária* (Jn 4,4), miesto Ježišovho pobytu, kde sa odohrali rôzne stretnutia, rozhovory s osobami rôznych kultúr a náboženstiev.

Ďalším prvkom je osoba *Ježiš – muž, Žid* (Jn 4,9), voči ktorému je ako protikladná postava postavená *žena zo Samárie* (Jn 4,7.9), s ktorou Ježiš iniciuje prvý interkulturálny rozhovor. Kľaňanie sa Bohu na *vrchu Garizim* (Jn 4,20.21) alebo v *jeruzalemskom chráme* (Jn 4,20.21) predstavuje dve rôzne kultové miesta, ktoré naznačovali pretrvávajúce napätie a rozdelenie Židov a Samaritánov. Dva náboženské svety stojace v protiklade: svet ortodoxných *Židov* (porov. Jn 4, 1.22 /*my*/ a heretických *Samaritánov* (porov. Jn 4,9.22 /*vy*/ 39.40) predstavujú napäté a nepriateľské vzťahy existujúce od dávnej minulosti.

3.1 *Judea / Samária*

Judea, ktorá je v texte zmienená ako protikladný prvok k Samárii, je územie, na ktorom sa po návrate z babylonského zajatia do Palestíny usadili bývalí judskí obyvatelia a ich potomkovia. Spočiatku bola Judea iba malá oblasť v okolí Jeruzalema, ale postupne sa rozšírila na celé územie južnej Palestíny. Rimania rozdelili Judeu na jedenásť administratívnych obvodov a vyčlenili z nej Samáriu. Od roku 6 po Kr. Rimania začlenili Judeu do rímskej provincie Sýria.⁷ Judea bola tiež krajinou, kde Ježiš urobil mnohé znamenia a zázraky, v texte je označená ako miesto Ježišovho odchodu z krajiny Židov do krajiny Samaritánov.

Samária sa po rozdelení Šalamúnovho kráľovstva (v roku 931 pred Kr.) stala hlavným mestom a náboženským strediskom Severného kráľovstva. Po dobytí mesta Asýrčanmi (v roku 722 pred Kr.) bola väčšina obyvateľov odvedená do zajatia a na ich miesto boli presídlení asýrski kolonisti, ktorí sa zmiešali s pozostalým izraelským obyvateľstvom. Židia po návrate z babylonského zajatia (v roku 538 pred Kr.) začali znovu stavať zrúcaný chrám v Jeruzaleme a Samaritáni odmietli spoluprácu. Vzájomná nedôvera a predsudky medzi

⁷ Porov. HERIBAN, J.: „Judea“. In: HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. SÚSCM : Rim 1992, s. 555-556.

oboma skupinami spôsobili, že Samaritáni sa úplne odlúčili od Židov, keď si utvorili osobitné náboženské spoločenstvo s vlastným kultom a zachovávali iba staré tradície.⁸ Samária je teda krajinou ľudu, ktorý má svoju históriu a vieru vo väčšej miere spoločnú so židovským ľudom, ale Židia ich predsa len vnímajú ako oddelených a nepriateľských. Židia považovali Samáriu za región iného vierovyznania, zmiešaného obyvateľstva a *synkretického náboženstva*. Samária bola teda pre Židov nepriateľským teritóriom. Ježiš sa aj napriek tomu, že poznal existujúcu nenávisť medzi Židmi a Samaritánmi a ich vzájomné opovrhovanie, rozhodol odísť z Judey do Galiey prechádzajúc cez Samáriu a zastaviť sa v samaritánskom meste Sychar⁹, konkrétne pri Jakubovej studni. Jakubova studňa spájala Samaritánov s patriarchom Jakubom.¹⁰

3.2 Ježiš / žena zo Samárie

Ježiš ako hlavná postava príbehu od začiatku textu je predstavený ako pocestný Žid (porov. Jn 4,9), unavený muž z cesty, smädný a hladný po pokrme ako ktorýkoľvek človek. Iba postupným spôsobom vstupovaním do kontaktu s inou osobou, kultúrou, náboženstvom, sa zjavuje ako Slovo Boha. Tajomstvo jeho osoby sa prejavuje v slobode, pretože prekonáva etnické, kultúrne, náboženské a sociálne predsudky, vstupuje do kontaktu so ženou zo Samárie a začne s ňou rozhovor, ba ešte viac – dokáže, že vlastní nadľudské poznanie, keď ukáže, že vidí aj to, čo je ukryté v človeku (porov. Jn 4,29). Aj keď žena začne tušiť Ježišovu identitu, na konci je to samotný Ježiš, ktorý jej ju zjaví: „*Som to ja, ktorý sa s tebou rozpráva*“ (Jn 4, 26).

Spôsob Ježišovho správania v texte je typickým spôsobom učiteľa alebo židovského zákonníka, čo potvrdzuje o ňom aj Nikodém, člen sanhedrina: „*Učiteľ, my vieme, že si prišiel od Boha ako Učiteľ*“ (Jn 3,2).

V skutočnosti všetky Ježišove slová sú zjavením. Ohlasuje „Boží dar“ a ponúka „živú vodu“ pre večný život (Jn 4,10.14), a to nielen svojmu židovskému ľudu, ale aj Samaritánom, čiže celému svetu. Ježiš teda všetkým ľuďom otvára novú éru, v ktorej je možné „kľaňať sa Otcovi v Duchu a v pravde“ (Jn 4,23-24). Nie je len „Žid“ (Jn 4, 9), „pán“ (Jn 4, 11),

⁸ Porov. HERIBAN, J.: „Samária“. In: HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. SÚSCM : Rím 1992, s. 904.

⁹ Sychar môže byť identický s dnešnou dedinou Askar, zhruba 1 km severovýchodne sa nachádza Jakubova studňa, ktorá je blízko Tell Balata (antický Sychar) v blízkosti vrchu Garizim (porov. McKENZIE, J.L.: „Sychar“. In: McKENZIE, J.L.: *Dictionary of the Bible*. New York 1995, s. 854.

¹⁰ Jakubova studňa je prvý kúsok zaslúbenej zeme, kam prišiel Abrahám, postavil Pánovi oltár a Pán mu obnovil prisľúbenie (porov. Gn 12,6n). Sychar je spájaný z Jakubom, ktorý ho získal po dobrodružstve s Ezauom (porov. Gn 33,19) a Jakub ho potom daroval synovi Jozefovi (porov. Gn 48,22)

„prorok“ (Jn 4, 9), ale je „oveľa väčší ako Jakub“ (Jn 4, 12). Je poslaný od Otca, aby zavŕšil Otcovo dielo (Jn 4, 34), Mesiáš, ktorému patrí Božie meno „Ja som“ (Jn 4,26) a „Spasiteľ sveta“ (Jn 4, 42). Jeho prítomnosťou je teda určená eschatologická „hodina“ (Jn 4,21.23).¹¹

Žena zo Samárie v Jánovom evanjeliu prináleží k sérii postávam typu Nikodém (Jn 3), ktorý predstavuje ortodoxné židovstvo; ona je predstaviteľkou schizmatického židovstva v Samárii. Meno ženy z textu nie je známe, známa je len jej nábožensko-národná príslušnosť – Samaritánka zo Samárie, ktorá symbolizuje samaritánsky ľud ako protikladný prvok k Ježišovi prináležiacemu k židovskému ľudu. Je ženou, ktorá nemá za sebou dobrú minulosť (nie je slobodná, mala päť mužov) a jej aktuálna situácia je nemorálna. Náhodne stretne Ježiša - Žida, ktorý ju nabáda, aby hľadala najvyššie dobro. Postupným spôsobom ju vedie k tomu, aby objavila v ňom Mesiáša a pochopila, že iba on môže uspokojiť jej smäd. Jej udalosť je príbehom obrátenia a zároveň cestou viery. Môžeme tiež uvažovať o nej ako prvej misionárke medzi svojimi krajanmi.¹²

3.3 Garizim/Jeruzalem

Klaňanie sa Bohu na vrchu Garizim¹³ a klaňanie sa Bohu v jeruzalemskom chráme predstavuje ďalšie kontradikčné náboženské a kultové prvky. „Pre Samaritánov bol Garizim posvätný vrch a zároveň hlavné miesto kultu, rovnako ako jeruzalemský chrám pre Židov. Na vrchu Garizim Noe po potope vybudoval oltár, Abrahám tu priniesol obeť, Jakub, ktorého považovali za svojho otca, tu mal videnie Boha (porov. Gn 28) a od tej chvíle vybudoval oltár v Sicheme (porov. Gn 33,19-20). Na vrchu Garizim podľa *Samaritánskeho Pentateuchu* (Dt 27,4-8) Židia priniesli prvú obeť po tom, ako vstúpili do zaslúbenej zeme. Ľudia zo Samárie si na vrchu Garizim vystavali chrám¹⁴, ktorý bol konkurenciou jeruzalemskému chrámu. Napriek tomu, že podľa Deuteronómia (Dt 12,1-14) mohol byť v Izraeli iba jeden chrám, a to v Jeruzaleme, kde sa právoplatne mali prinášať Bohu obety, Samaritáni tieto obety prinášali v chráme na vrchu Garizim. Práve kult klaňania sa Bohu na vrchu Garizim alebo v jeruzalemskom chráme tvoril veľký problém, rozpor a napätie medzi Samaritánmi a Židmi.

3.4 Židia / Samaritáni

¹¹ Porov. MOSETTO, F.: Gesù in Samaria. In: GHIRIBERTI, G. E col.: *Opera giovannea 7*. Elledici : Torino 2003, s. 188.

¹² Porov. MOSETTO, F.: Gesù in Samaria. In: GHIRIBERTI, G. E col.: *Opera giovannea 7*. Elledici : Torino 2003, s. 189.

¹³ Vrch Garizim (870 m) je situovaný 3km od mesta Sychar.

¹⁴ Chrám na vrchu Garizim dominoval v antickom Sicheme a bol zničený v roku 129 pred Kr. Jánom Hyrkánom. Samaritáni stále považujú Garizim za sväté miesto.

Voči Samaritánom **Židia** v kontexte Jn 4,1-42 implicitne predstavujú protikladnú skupinu, ku ktorej patrili Nikodém, farizeji, Ježiš. Ich pôvodný hebrejský názov bol „Judovci“, t.j. obyvatelia Južného kráľovstva. Po zničení Jeruzalema (v roku 586 pred Kr.) boli príslušníci vedúcich vrstiev odvečení do babylonského zajatia. Veľká časť z nich sa po roku 538 vrátila do vlasti. Pokladali sa za dedičov a pokračovateľov náboženskej tradície Izraela. Odvtedy sa ujal názov „Judejci“ /Židia/ odvodený od provincie Judea. Keďže výraz Judejci /Židia/ označuje skôr etnickú príslušnosť, na vyjadrenie duchovnej a náboženskej príslušnosti k „vyvolenému ľudu“ sa dávala prednosť výrazu Izrael.¹⁵

Samaritáni v Jn 4,1-42 sú adresáti Ježišovej misijnej činnosti v Samárii. Podľa Jozefa Flávia sa považovali za Židov (*hebraioi*), čiže za potomkov Abraháma „otca všetkých Židov“. Hovorili, že sú potomkovia Efraima a Manasesa, Jozefových synov, a keď im to vyhovovalo, považovali sa za príbuzných Židov (*ioudaioi*), potomkov Júdu, Jozefovho brata. Mali teda spoločný pôvod u patriarchov Abraháma, Izáka a Jakuba, pri studni ktorého si sadol unavený a smädný Ježiš.¹⁶

Židia Samaritánov považovali za heretikov a nepriateľov, nakoľko sa po páde Izraelského kráľovstva a Samárie (721 pred Kr.) populácia zmiešala s pohanskými kolonistami, a tak vznikla zmiešaná populácia. Okrem uctievania Boha Izraela praktizovala aj pohanské praktiky (porov. 2Kr 17,24-41) a kult Boha Izraela bol postupne nakazený pohanskými náboženskými praktikami. Samaritáni prísne zachovávali monoteizmus a predpisy Mojžišovho zákona, ale praktizovali určitý druh synkretizmu a postupne sa oddelili od židovského náboženstva. Za Písmo uznávali iba Tóru, mali vlastnú verziu Tóry, tzv. *Samaritánsky Pentateuch*, a ďalšie starozákonné spisy – *Prorokov* a *Spisy* na rozdiel od Židov neuznávali. Pred návratom z babylonského zajatia, Židia odmietali pomoc Samaritánov pri znovuvybudovaní jeruzalemského chrámu (porov. Ezd 4,1-5). *Samaritánska schizma* sa zrodila ako reakcia na prísnosť židovskej reformy, ktorá sa uskutočnila pred exilom a viedla k nezmieriteľnej opozícii medzi dvoma náboženskými skupinami (porov. Sir 50,25-26, Lk 9,52-56; Mt 10,5).

Nepriateľský vzťah medzi Samaritánmi a Židmi predstavoval v dejinách národné, náboženské a kultové problémy. Boli to dva národy, ktoré nemali medzi sebou dobré vzťahy.

¹⁵ Porov. HERIBAN, J.: „Židia“. In: HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. SÚSCM : Rim 1992, s. 1093.

¹⁶ Porov. RIGATO, M. L.: *Giovanni l'enigma il Presbitero il culto il Tempio la cristologia*. EDB : Bologna 2007, s. 189.